

Iskolai oktatásunk és nevelésünk az elmúlt másfél évtizedben

Az iskolabeli diszkrimináció mérséklésének követelése

Már sok pártos és pártatlan szó esett az autonómiáról akkor, amikor Ágoston Mihály még csak többletmunkaként taníttatná az anyanyelvi és a nemzeti kultúrát. (Vö. MSZ, 1991. V. 9.) Hogy a tantervet a felesleges tudnivalók eltávolítása miatt szűkíteni kellene, mert különben a magyar gyerekek lelki- testi nyomorítása folytatódik, azt nem említi meg. Ez a feltétele, hogy elvben szóvá tehesse a megalapítandó Szabadkai Egyetemet, valamint az óvodától az egyetemig megvalósítandó anyanyelvű oktatás szükségességét.

Ágoston Mihály kollégáinak nagy többsége – köztük elsősorban Bányai János és Gerold László – már jóval szerényebb, jóllehet ekkor még az a meggyőződésük, miszerint a Tanszéknek „szakmai és nemzetiségi kötelessége éberem figyelemmel kísérni az oktatáspolitikai terén történő változásokat.” (MSZ, 1991. VI. 15.) Az általuk Belgrádba személyesen vitt levélben nem kérnek külön magyar iskolákat, de az iskolatanácsok keretében nemzetiségi bizottságot – igen. És a nyelvi egyenjogúság feltételeinek biztosítását – az anyanyelvű egyetemi oktatás kivételével – is követelik. Olyasminek a megteremtéséről álmodnak, amit a „szocializmus” korában törvények segítségével sem lehetett érdemben megvalósítani. Pl. anyanyelvből szeretnék vizsgáztatni a szerb nyelven tanult tanárt. Továbbá a tankönyveket magyarul íratnák s legfeljebb csak „magas szinten” fordíttatnák. (Arra nem gondolnak: vajon van-e akár egyetlen műszaki értelmiségi is a Vajdaságban aki kellő nyelvi kultúrával láthatna az átültetés munkájához.) Aztán töröltetnék az általános oktatás tervezetéből azt a lehetőséget, hogy a felső tagozatokon magyar anyanyelvű tanár hiányában szerb is taníthasson. Ugyancsak a semmiből szeretnének valamit alkotni, amikor az iskolát köteleznék a megfelelő tanár biztosítására. Viszont az iskolába való beiratkozás tényét ismertetnék el az anyanyelven való tanulás igényének kifejezéseként. S az iskolától távol lakó gyerekek szállítására is gondolnak. S nem csupán a tagozatnyitás feltételének előirányzott 30-as létszámot sokallják, hanem az addigi 15 miatt is

méltatlankodnak. A diszkrimináció beszüntetésének követelésére viszont nem gondolhatnak.

De a nyugalmazott pedagógiaprofesszor Tóth Lajos sem. Mert noha a korszerű tudományossággal szemben politikusnak, központosítottnak s ezért alapos átdolgozásra várónak tartja a törvénytervezetet (MSZ, 1991. XII. 27.), s a középiskolák anyanyelvű oktatásának a gimnáziumokra és művészeti iskolákra való szűkítése ellen tiltakozik, a 15 fős minimumot illetően megelégedne annak rugalmas értelmezésével. Mindazonáltal kimondja: nem a törvényt kell az alkotmánnyal összefüggésbe hozni, hanem a korszerű kisebbségvédelmi törvénynek megfelelően az alkotmányon kell változtatni. (Vö. MSZ, 1992. I. 14.)

Az általános és a középiskolákban dolgozó pedagógusok nem merik feszegetni a hivatásuknak ezeket az alapkérdéseit. Tóth Lajos megdöbbenéssel cikkez *Elszalasztott alkalom. Tájékoztatlanság, gyávaság vagy belenyugvás címen* (MSZ, 1992. I. 22.), amikor a Temerinbe ellátogató oktatási miniszternek senki sem tette föl a kérdést: miért kívánják megszüntetni a nemzetiségek nyelvén a szakoktatást. Tóth amiatt aggódik, hogy most, harmadszorra nem sikerül megghiúsítani a minisztérium manipulációját.

A magyar ifjúságot a törvénytervezettel olyan durván támadja meg a szerbek állama, hogy az ugyancsak nyugalmazott egyetemi tanár, Horváth Mátyas is fölhördül (7N, 1992. I. 17.) A magyar dolgozóra apellál, aki megteremti az utódja számára az anyanyelvű oktatás költségeit. S az igazát a Finnországban élő, a lakosság alig hat százalékát alkotó svédek nyelve hivatalossá tételének példájával húzza alá. Igaz, különösen ennek kapcsán fontos gyakorolnia a régi szokását, a szerb nyelv tanulása elmélyítésének követelését.

Ennél Gerold László – ismét a Magyar Tanszék nevében – jut valamennyivel tovább. Ő az új oktatási törvény ellentmondásaira is fölfigyel. Arra, ami nem véletlenül került el a szabadkaiak figyelmét. A törvény ui. a kétnyelvű

oktatással egyenlíti ki az anyanyelvűt, ill. az utóbbi kérdés az előbbi által véli megoldottnak. „Mintha kísértene a közelmúlt hírhedt »szabadkai gyakorlatának« szelleme, amelyet a nemzetiségi asszimiláció felgyorsítására talált ki és szorgalmazott a letűnt politikai rendszer és felfogás.” (MSZ, 1992. I. 19.) A tetejében – mondja Gerold – a két nyelvű oktatás keretét a miniszter határozza meg, aki manipulálhatja azt.

Az igazsághoz tartozik, hogy a szabadkai két nyelvű gyakorlat kérdését Geroldnál két nappal korábban Horváth Mátyás vetette föl az előbb érintett cikkében. Arra emlékeztetett, hogy a szabadkai szerb osztályok diákjainak negyede magyar volt, s hogy emiatt két nyelvű kísérleti tagozatok működtek, amelyek kérdésését a Školski život c. folyóirat állandóan napirenden tartotta.

Gerold írására a szabadkai Szám Olga reagál, s a többi között ezt állítja: »Mgr. Josip Buljovčić, mgr. Penovác Antal és mgr. Szám Olga, a szabadkai pedagógiai intézet tanácsosai tanulmányozták a két nyelvű oktatás gyakorlatát a köztársaság területén, és kidolgozták a két nyelvű általános és középiskolai oktatás általános modelljének javaslatát, hogy ezt az aktuális kérdést a szakemberek elé tárják.« (MSZ, 1991. XI. 16.) Mások által is végzett évekig tartó kísérletek, megfigyelések s három tudós tanulmányozását követően vajon miért kellett még modellként »a szakemberek« elé tárnai az eredményt? Azért, hogy ösztönzőleg hasson a nem szerb anyanyelvűekre.

Nem véletlenül érzi magát nyeregben Gerold a Szám Olga-cikkekre írt válaszaiban. Rámutat ui., hogy Szám Olga korszerű európai eszményekre való hivatkozása mögött nagyszerb politikai érdek, beolvasztási szándék lapang. (Vö. 1991. XI. 23., XII. 14.) Végül aztán Szám Olga sértődötten azt válaszolja, miszerint ő a vegyes házasságok származékainak nevében írt, s csupán az internacionalizmust, a két nyelvhez, kultúrához való ragaszkodást védi. (XII. 21.)

Átmenetileg úgy látszik, mintha a belgrádi minisztériumnak sikerülne elérnie az anyanyelvű szakoktatás teljes megszüntetését. Pedig a magyar szakemberek főlhördülésében nincs szó az oktatás tartalmáról, a tantervek nemzeti vonatkozásairól. Miután azonban megszületik a döntés, a Magyar Tanszék fellebbez a köztársasági elnökhöz, mondván, hogy jogtiprásról, erőszakos asszimilációról, előző szándékról van szó s a másodrangú állampolgárrá való degradálás ügyében kérnek segítséget. (Vö. MSZ, 1992. IV. 2.) Oly nagyra ígérkezik a botrány (hiszen a VMDK révén könnyen internacionalizálható len-

ne a probléma), hogy Slobodan Milošević pótvizsgára kénytelen küldeni az iskolatörvényt, ill. annak készítőit.

Elidegenítő tanterv

A magyar nyelvű oktatásnak e viszonylagos sikereinél fontosabb az a tény, mely szerint csupán látszólag mérséklődött az apartheid. S ez elsősorban az anyanyelv és irodalma tantervében figyelhető meg, annak dacára is, hogy Radmila Marković magiszter Javul az arány címen közöl cikket az általános iskola új anyanyelvi tantervéről (CSK, 1991. VII. 11.). Ebben védi és statisztikával próbálja igazolni az 1984-es, a nemzetiségekre jórészt lát-szatértékeket rákényszerítő, törzsanyagot tartalmazó tantervet. Ugyanakkor a tiltakozók nagy számát is kénytelen megemlíteni. Viszont elégedetten nyugtázza, hogy 1989-ben a hozzászólók többségének már nincs kifogása a tanterv ellen, amelyben csupán néhányan cserélnék ki a törzsanyag néhány íróját és művét.

Radmila Marković meg van elégedve a tervben szereplő délszláv, nemzetiségi és anyaországi szerzők arányával, pusztán a minőség ellen van kifogása, s ezért örül az átdolgozásnak. Nem veszi észre, hogy demagógiát közvetít, amikor azt állítja: a program azért épül az átdolgozandó régi tankönyvekre, mivel nincs pénz újakra. Az előzőből az ideológiamentes szövegeket igyekeztek megtartani. Nem jut eszébe, miszerint a tanterv egésze egy erőszakolt ideológia alapján készült. Különben aligha lenne érthető, hogyan szerepelhetett a törzsanyagban Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségének irodalma a világirodalmi művekkel kiegyenlítve, ill. azokat kiszorítva.

Az új tantervben állítólag növekedett a magyar, ill. világirodalmi művek száma. Valójában azonban – az I. és az V. osztály kivételével – a jugoszláv irodalom nagyobb százalékarányban van jelen a világirodalomnál. Ez a dominancia a VI., VII. és VIII. osztályban száz százalékot tesz ki! Marković magiszter nem csinál belőle titkot, hogy a módosítást az előző tanterv összeállításában is a végrehajtó szerepet játszó vajdasági pedagógiai tanácsosok nomenklatúrája (mindenekelőtt dr. Satai Pál és dr. Horváth Mátyás) végezte el. Ezt az etnocíd, túl nagy számban műfordításokra épülő tantervet 1990 nyarán a Szerb Oktatásügyi Tanács szó nélkül elfogadta – olvashatjuk az említett cikkben.

1990/91-től Szerbiában újra megnyílt a gimnázium. Az 1986-os tanterveket hatályon kívül helyezték. „A tanterv előkészítésének oroszánrészt az Újvidéki Egyetem

Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete tanárai vállalták dr. Bori Imre vezetésével, de a gyakorló pedagógusok hasznos észrevételeit is tekintetbe vették” – írja Radmila Marković (Uo.) Az új tanterv állítólag sokkal jobb és logikusabb, mint az előző. Sőt arra is vigyáztak: ne terheljék túl a diákokat. Csakhogy időközben majd kiderül: az előírt szövegek sem hozzáférhetők.

A tanterv módosítottan tovább hasítja az ifjúság művelődési tudatát. Radmila Marković szerint ui. a délszláv irodalom újabban főleg kapcsolattörténetre épül: „a jelentős délszláv irodalmi alkotások feldolgozásával, az eredetinek és a műfordításnak az összehasonlításával van a tanárnak lehetősége az alkotások értékének kidomborítására.” Ennek azonban az az ára, hogy az I. és a II. osztály tantervében a nemzeti irodalom 50 százalékban sincs jelen, a III.-ban 61,36 százalékban, a IV.-ben pedig 68,74 százalékban szerepel. A délszláv irodalom az I. osztályban 15 százalékkal a világirodalom fölött van, a III.-ban 2 százalékkal több, a II.-ban és a IV.-ben azonos.

Ha a kilencvenes évek magyar nyelv- és irodalomoktatásának gimnáziumi tantervét vizsgáljuk meg, akkor annak már a külső jegyei is fércműre utalnak. A célokat s feladatokat megfogalmazó szöveg magyartalan, pongyola. A szerb eredetiből fordító érezhetően nem ismeri úgy a nyelvünket, ahogyan kellene. A tanítandó anyag összeállítója nemcsak, hogy a (vélt) nagyszerb érdekeket igyekszik kiszolgálni, hanem feltehetően a magyar irodalmi műveltsége sem kielégítő. S az idegen irodalmakból sem mindig azt ajánlja, amit kellene.

Káros napi politikai cselekedet az elsősöket azzal lenyűgözni, hogy a későközépkor irodalmát bemutató művek között az első helyen a Történetek Szent Száváról szerepel, s csak utána következik a Képes Krónika, a Halotti Beszéd és az Ómagyar Mária-síralom. Az viszont már egyenesen komikus „freudi elszólás”, hogy a programadó a Szent László-legenda helyett a Szerb László legendát ajánlja... S arra sem gondol, hogy a második osztály programjában akaratlanul megszegyeníti J. J. Zmajt, a magyar és a szerb művelődési kapcsolatok kiemelkedő alakját, amikor Petőfi után az ő költészetét is bemutatásra jelöli ki.

Az eddigieknél egyértelműbben magyarellenes okokból maradhatott ki az ajánlott Kölcsey- és Vörösmarty-versek közül a Himnusz és a Szózat. Azért rendkívül fájdalmas és bűnös e mulasztás, mert e két költemény alaptartozéka a nemzeti önismeretnek. A magyar lélekről nem tud eleget az, aki ezeket az esztétikailag is kiemelkedő

verseket nem ismeri. Sajnos, a magyar nyelv és irodalom oktatásának céljai és feladatai között e tantervben nem szerepel a nemzeti és kulturális önismeret, az ember mélyebb lelki valóságának csak irodalom által lehetséges megközelítése.

Nem említődik a szerbek számára nyilván a szó napi politikai jelentése miatt is gyanús Nyugat folyóirat, s így a modern magyar irodalom legjobbjai között Karinthy, Füst Milán, Kaffka Margit és Nagy Lajos neve sem szerepel.

A szakszerűtlenség további föltűnő jele: a két háború közötti magyar irodalom megértése szempontjából oly fontos népiség fogalmának mellőzése. Hogy a jelenség mint egyszerre társadalmi és irodalmi törekvés kihagyható legyen, Németh László (a Gyász c. regényével) és Illyés (a Puszták népével) „Az irodalom ma” közös cím alatt a negyedik osztály anyagába került. Mintha e két nagy író (valamint elődjük, az említetlen Szabó Dezső és kortársuk, a szintén kihagyott Veres Péter) nem tartoztak volna a két háború közötti magyar irodalom kulcsszemélyiségei közé. S Móricz Pillangó c. idillikus műve ajánlataik olvasmányként a Rokonok vagy A boldog ember helyett.

A fasizmus szelleme – a tanterv készítőinek szándékával ellentétben – továbbra is jelen van. Olyképpen, hogy a szerkesztők ott is tiltakoznak ellene, ahol nem kellene, ahol egy másfajta erőszak elleni szembeszállást fojt el még a csírájában a hangoztatott antifasizmus. Pl. Illyés Gyula életműve arról tanúskodik, hogy baloldali rokonszenvű antifasiszta író volt mindvégig, következőleg nem lett volna szükség a Kovačić Tömegsírjához írt előszavát az elolvasandó művek közé sorolni. Mennyivel fontosabb ennél az említetlen Egy mondat a zsarnokságról, az újabb magyar irodalom egy kiváló költeménye!

Hiányoznak továbbá a tantervből az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai és a délvidéki, kisebbségi sorsból ihletődő írók, ill. művek.

Az új tanterv alkalmazása során rövidesen kiderül: egyrészt hiányzik a szöveggyűjtemény, viszont a tárgyalandó szövegeknek majdnem a fele új; másrészt a régi program több lehetőséget kínált a tanári kezdeményezés számára. A II. osztály számára még 1993-ban sincs tankönyv, a régiből sok van raktáron.

A szakkönyveknek a Magyarországról való behozatala nem engedélyezett, a tankönyvfordítás pedig ráfizetéses lenne.

Az akadályozottság és a megfélemlítettség körülményei között viszont lehetetlen végiggondolni problémákat. Az embereken – és a hangadóikon is – pánik vesz

erőt. A tudat begörcsöl, az igények gépies hajtogatásának évei ezek.

Mit rejtene a tantervek?

Az 1990/91-es tanterv egy évtizedig érvényben levő utasítása magyarul is beszélő jugoszláv (szerb) embert akar faragni az ifjú magyar (nem ritkán csak elsősorban magyarul beszélő) emberből. Arról egy szó sincs benne, hogy a tanárnak a diákkal annak saját anyanyelvét, kultúráját, irodalmát kell megszerettetnie, s ezáltal a nemzeti önazonosság-tudat épülését szolgálja. Ehelyett azt olvashatjuk, miszerint a nevelő hatás eredményeként fontos, hogy a tanuló „mások nyelvét tisztelje és becsülje”. Mintha ezt nem vonná maga után az anyanyelv és irodalom pedagógiai kultúrája! Mintha a sajátunk megszerettetése által a másoké ellen vadíthatnánk az ifjúságot! Hiszen érdemben és egészségesen nem becsülhetjük a sajátunkat, ha a másét gyűlöljük. Tehát az antikultúra és antipedagógia üzen ebben az elemi nyelvi hibákat vétő fércmunkában.

A célok és feladatok meghatározásában csupán „a nyelv”, „az irodalom” stb. általános fogalma szerepel, – a nemzeti, illetve nemzetiségi jelzők nélkül. S mindez – ahogyan a magyarul rosszul tudó tantervírónak („multikulturálnak”!) a szövegét olvassuk – „az általános emberséges fejlődés érzésének elmélyítése” érdekében. Persze, kizárólag a „tudományos világnézet” alapján, afféle erkölcsi aggályok, szeretet-komplexusok nélkül. A vallásos hit középkori kötelékétől, a protestantizmus nemzeti létet védő korlátjaitól a legkevésbé visszafogottan. Hogy az évtizedek óta törvényerőre emelt, s az ekkor (a nyolcvanas és kilencvenes évek fordulóján) még tetézett hazugságok természetesen állithassák a tömeg-rablógyilkosságokban való részvétel, illetve a megfutamodás dilemmája elé az ifjúságot. Vagy ha az valamiképpen kitérhetne a választás kényszere elől, akkor – utóbb előbújva – szülei és tanárai hasadtlelkűségét tovább örizve, élete végéig hadd gyakorolja örökölt, „okos” szolgátságát.

A szubjektív és látszat szerint mindenképpen háborúellenes posztmodern irodalomfölfogás, sajnos, akaratlanul is mindennek a háttérben álló, háborús nagyszerb totalitarizmust szolgálta. Az öncélú formálgatásokban, a kisdedség játékaiban élte ki és éli ki magát. A tartalmat, az embert nem vette komolyan, – írói vagy tanári szerepben sem. Ennek az iskolaprogramnak a céljai és feladatai külsőségekre, látszatokra, rekvizitumokra

korlátozódnak. A legfontosabb, az emberré nevelés anyanyelvi-nemzeti irodalmi mikéntje hiányzik belőlük. Nem véletlenül, hiszen a pedagógiának már a Tito-érában is csak másodrangú szerepe lehetett, hogy a kilencvenes években teljesen nyoma vesszen az egyetemen.

A magyar iskolarendszer elképzelése

Ezzel szemben a VMDK-t az alapcélja is optimizmusra kötelezi. Ágoston András dicsérő nyílt levelet ír Gerold Lászlónak (MSZ, 1993. I. 10.), aki ekkor még belátja az óvodától az egyetemig megszervezendő magyar oktatás fontosságát, az elnök viszont egyelőre nem kardoskodik a VMDK egyedül üdvözítő autonómiakoncepciója, oktatási hálózatra vonatkozó elképzelése mellett. S a szülők figyelmét is ebben a szellemben hívja föl: a gyermekük csak a teljes anyanyelvű oktatás során válhat teljes emberré. (Vö. N, 1993. IV. 7.)

A probléma gyökerét Szloboda János ragadja meg (N, 1993. IV. 28.), ki vitába száll a VMDK Tanácsával, mondván, hogy a VMDK-nak a gyerekek iskoláztatásával kapcsolatban nem az érzelmi nyomásgyakorlás lenne a dolga, hanem az anyanyelvű oktatás megteremtése az óvodától az egyetemig. Akik ui. itt maradnak, írja Szloboda, azoknak tanácsos szerbül iskolázódnia, mert a főlvételi vizsga szerbül van, s a középiskolák legfeljebb három évesek. A cikkíró a vajdasági középiskolai bizonyítványok magyarországi elismertetésének sürgetését várna el a VMDK-tól. Lényegében Tóth Lajos is ezt a szempontot képviseli. (Vö. MSZ, 1993. VI. 10.) Persze, ezzel ellentétes vélemények is megfogalmazódnak azok részéről, akik vagy járatlanok a tanügy kérdéseiben, vagy pedig irigyek azokra, akiknek már sikerült a gyerekeiket átmenekíteni a határon túlra.

Az oktatás nehézségein igyekszik könnyíteni a JMMT Szabad Líceuma Szabadkán, amikor a Pedagógiai Szakosztállyal összefogva 1993 májusában levélben folyamodik a köztársasági Oktatási Minisztériumhoz, hogy engedélyezze a magyarországi nyelvi, irodalmi tankönyvek, szöveggyűjtemények, valamint a természettudományi-műszaki tankönyvek behozatalát. A kérelemre azonban nem érkezik válasz. Pedig a helyzet súlyosságát az is jelzi, hogy a megszűnt Oktatás és Nevelés folyóiratot az Üzenet kénytelen helyettesíteni, anélkül, hogy érdemi megoldásokat sugallhatna.

A magyarok oktatásának nyomorúságát a gyakorlat érzékelhetőbben tárja föl az elméletnél. 1995 februárjában

Farkas Zsuzsa nagyikikindai szerb iskolaigazgatóval készített interjút jelentet meg a Magyar Szóban (26.). Az igazgató a magyarok barátjaként ajánlja a magyar szülők figyelmébe az anyanyelven való tanulás s ennek az iskolája által kínált lehetőségét. Nyilatkozata a magyarok gondosan takargatott sebeibe vág. A magyar tagozatok elhalásának okát abban látja, hogy „maguknak nincs elég jó tanítójuk”. Ezért azt ajánlja: „Készítsenek egy tervet, egy programot a szakképesítés tekintetében, és ne csak a gyengébb képességű magyarok menjenek el pedagógusnak, mind eddig”.

A Vajdasági Magyar Pedagógus Szövetség elnöksége részéről érkező válasz (III. 3.) először megismétli a közhelyet. Eszerint „Vajdaságban évtizedek óta nincs megfelelő tanárképzés a magyarul tanító pedagógusok számára.” Amit azonban hozzátesz, szakszerűtlenül (és kissé demagóg módon) hangzik: „Nem szakmai, hanem szaknyelvi szempontból jelentkezik egyre több gond.” Vajon az iskolai munkában nem feltételezik-e szorosan egymást ezek a fogalmak?! Az elnökség válasza ráadásként önellentmondásba is keveredik. Az általunk elsőként idézett mondatról megfeledkezve ui. – a „szocializmus” testvériség-egység szellemének megfelelően – ellentámadásba megy át: „Honnan veszi..., hogy a magyar pedagógusok gyöngébb képességűek a szerbeknél?” Ezzel akaratlanul is emberfelettieknek állítja be a magyar pedagógusokat, akiknek munkája – a nem megfelelő képesítés dacára sem kisebb értékű a szerb kollégáikénál. A napi politikai érdek beszélteti így, hiszen számára az adott helyzet panaszos, mérsékelten követelőző nyugtázása elsődleges fontosságú. Vagyis, hogy a még valamiképpen működő magyar pedagógusok ne maradjanak kenyér nélkül, s hogy a magyarok kivándorlása mérséklődjön, a maga korcsosodásában is védeni kell az anyanyelvű oktatást. Ha kell, önleplező hazugság árán is.

A tetejében a VMPSZ válasza szerint mérvadónak tekinthető „a magyar tagozatokon végzett tanulók tudásszintje, amely mérhető a... felvételi vizsgaeredményekben.” Nos ennek kapcsán célszerű Uglár Farkas Katalinnak a Prosvetni pregled külön számaként megjelentetett füzetiére utalnunk, amely a középiskolába készülő fiatalok vizsgakérdéseit tartalmazza. Turi Gábor csaknem egy egész oldalnyi cikkben (MSZ, 1996. VI. 16.) sorolja föl a dilettáns munka hibáit. A válasz: három magyartanár primitív magyarázkodása. Valójában nem ritka, a következő években jellemzővé váló esetről van szó. A füzetet előbb Belgrádban nyomtatták, végül magyar szedő dolgozott

rajta. Az általános iskolások tanterve sem tartalmaz eleget s az összeállítónak sem állt elég idő a rendelkezésére. A tanárok végül arra a megállapításra jutnak, hogy „örülünk kell annak, hogy ez a kiadvány egyáltalán megjelent, mert a tanulók szintjéhez mért (középszerű) kérdéseket tartalmaz, és igen sok diák nyerhet majd jogot a középiskolai felvételre.” (MSZ, 1996. VI. 16.)

Csupán elképedve gondolhatunk arra, hogy milyen szellemi fejlődés vár azokra a tanulókra, akiket ilyen tanári jóindulat kísér a tanulmányaik során. Annál is inkább, mert a következő évben Mihályi Katalin publicista a következőket írja: „Évek óta felháborodást vált ki a pedagógusok, szülők körében annak a feladatgyűjteménynek a színvonala, amely a nyolcadikosok számára készül minden évben, s magyar nyelvből és irodalomból (volna) hivatalos megkönnyíteni a középiskolai felvételi vizsgára való felkészülést. ...számos, nem egyértelmű kérdés és helyesírási hiba található benne, és a helyes válaszokat tartalmazó megoldásban, az ún. »kulcsban« is sok a homályos megfogalmazás, sőt van tárgyi tévedés is. A magyartanárok, szülők azt kifogásolják elsősorban, hogy a kiadvány szerzője (esetenként szerzői) a biflázókat előnyben részesíti. Ezt igazolja például az 1997-ben megjelent feladatgyűjtemény, amely szerint 15 író, költő születési – és jó néhány elhalálási – dátumát kell tudniuk a diákoknak ahhoz, hogy maximális pontszámot érjenek el a minősítő vizsgán magyar nyelvből.” Ehhez a cikkíró végül még hozzát teszi: „...ha az idén a 350 felkészítő feladvány közül 50-be valamilyen hiba csúszott, illetve ennyi nem mondható egyértelműnek, világosnak, akkor a 20 vizsgakérdés közé hogyan kerülhetett kettő az említett kérdéses példák közül. Létezik, hogy a vizsgakérdések kiválasztója ennyire nem tartotta tiszteletben a diákok érdekeit?! Az is felfoghatatlan, hogy a Magyar Tanszék szakemberei által készített revízió után miért nem adták ki a javítások jegyzékét, egyrészt, hogy a számos kellemetlenségtől megkíméljék a diákot, a felkészítő tanárt, és a szülőt, másrészt pedig a pedagógiai szempontok érvényesítése miatt (a tizenéveseknek ezzel is példát mutathattak volna, hogy ha valaki hibázik, igyekezzen helyrehozni, s mindig vállalja a cselekedeteiért a felelősséget), arról nem is szólva, hogy a gyakorló pedagógus tekintélyét is rombolják az ilyen hibák, tévedések. A tanuló ugyanis a kérdéses szabályokat, jelenségeket másképp tanulta a tanárától, s megtörténhet, hogy kétségbe vonja a vele foglalkozó pedagógus szaktudását, hisz az lenne a logikus, hogy az oktatási minisztérium nevével fémjelzett ki-

adványban szereplő állítások pontosságához semmiképp sem fér(hetne) kétség." (Bifflázók előnyben? In: Vajdasági útkereső, 1998. 210. p.)

Péter Klára magyartanár tanulmánya a Műszaki ismeretek 6. osztályosok számára c. tankönyvből a következőket idézi: „A lakás olyan alapsejt, amelynek az a rendeltetése, hogy kiegészítse a család tagjainak alapvető szükségleteit. A tervezésben részt kell venni a család minden tagjának, hogy valamennyiük szükséglete ki legyen elégítve... A gyermek hálószobája egyben játékszoba is legyen.” Majd így folytatja a tanár: „A 3. és 4. osztályok számára írt Zeneművészet című tankönyvben 11 magyar és 16 szerb népdal szerepel. A Népszokások című alatti egyetlen magyar népszokást sem említi a könyv, csak néhány szerbiait Vuk Karadžić gyűjtéséből, furulyamuzsika, illetve a furulya szemléltetésére a gradaci kolostor egy XIII. századbéli freskórészlete szolgál. A fordító ilyen (és ehhez hasonló) szakkifejezéseket használ: félhalk, középerős... stb. (helyesen: mérsékeltten erős, mérsékeltten halk). Sajnos sok hasonló példa van a tankönyvekben; ugyan melyik szülő, pedagógus győzi mindent javítani, átformálni?” (A nyelvpolitika érvényesülése általános iskoláinkban. In: Vajdasági útkereső, 236-7. p.)

Az iskolaügyet irányító hatalom s az eszközeinek (köztük a Magyar Tanszék munkatársainak) nem érdeke a délvidéki magyarság gyógyulása, s külön az ifjúság szellemi épülése. Formálisan pedagógusként működő, megnyomorított emberek felemás tudnivalóval terhelik tehát a Délvidék jövődjét magyarságát. Miközben a pártok itthon maradásra szólítják föl a fiatalokat, addig azokat jó részt dilettáns, sőt nem ritkán butító szellemiség fogadja az iskolákban. Az itthon maradás tehát a tudat leépülésének folytatódásával, a személyiség kiépülésének akadályozottságával egyenlő.

Fölmérések, próbálkozások

A VMDK elnökségének úgy kell tennie, mintha hinne Slobodan Milošević ígéretének. Szervezzünk magyar iskolákat! jelszóval, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Szövetségével összefogva népszerűsítik a legnagyobb vállalkozásukat (MSZ, 1994. V. 5.). A tanárok, tanítók és szülők figyelmét hívják föl a magyar iskolarendszer megalkotásának fontosságára, s a szerb hatalommal való ezzel kapcsolatos együttműködés szükségletére. A tervet közösen dolgoznák ki, az e szerinti tanítás viszont már özszel megkezdődhetne. A kezdeményezés vitahullámot in-

dít a Magyar Szóban a magyar tanítóképzésről és egyetemről. Szabadkán egész évben napirenden van a tanítóképző egyetem kérdése. Kezdetben a VMSZ is együttműködik a VMDK aktivistáival a magyar iskolák megteremtésének ügyében.

Még 1994-ben napvilágot lát Szabadkán Tóth Lajos pedagógiaprofesszor Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig c. könyve. Ennek utószavában a többi között ez olvasható: „E kézirat elkészítése óta kilenc-tíz hónap telt el. Ez alatt az idő alatt a vajdasági magyar nyelvű oktatásban a többször emlegetett aggasztó jelenségek és folyamatok tovább terebélyesedtek, új »gyenge pontok«, válságócok keletkeztek. A tanulók létszáma a magyar tannyelvű általános iskolai tagozatokon egy év leforgása alatt több mint nyolcszázalékkal megfogyatkozott és ezáltal – az 1958-as állapotokhoz viszonyítva – megközelítette a szinte ijesztő 50 százalékos létszámcsökkenést. Elképesztő és hihetetlen, hogy ez bekövetkezett! Most már csak 13 általános iskolában folyik a tanítás kizárólag magyar nyelven. Középfokon... a szenttamási gimnáziumban megszűntek a magyar tannyelvű tagozatok és a megszűnés közvetlen veszélye fenyegeti a magyar oktatást még néhány szakközépiskolában Becskerekben, Zomborban stb. Még a kilencvenes évek legelején megszűnt a magyar nyelvű oktatás a kovini gimnáziumban és az újvidéki egészségügyi középiskolában. Külön »sebezhető« pontként emelem ki a szabadkai magyar tanítóképzés körüli machinációkat, amelyeknek következtében az 1994/95-ös tanév elejétől Zomborban néhány hallgató számára megindult a magyar nyelvű, egyetemi szintű tanítóképzés, ami a magyar nyelv és irodalom anyanyelvű oktatására szűkül.”

Ebben az időben a Szabad Líceum Szabadkán a magyar tanítóképzés kétségbeejtő körülményei kapcsán szervezett tribünvitát. Vajda Gábor a bojkottra való fölívásban látta az érdemi megoldás kezdetének sürgetését. Az idősebb pedagógusok valamint a VMDK és a VMSZ képviselői azonban Bányai János javaslatát fogadták el, amelynek értelmében a zombori Tanárképző Fakultást kell kérni, hogy nyiljon magyar tagozat Szabadkán. Ebben az a legszomorúbb, hogy eredetileg Bányai intézménye, a Magyar Tanszék jóváhagyásával helyezték át a zombori Tanítóképző Kar keretébe az addig évtizedeken át Szabadkán folyt magyar tanítóképzést. Évek múlva (1998/99-ben), a szabadkai politikusok belgrádi közbenjárását követően megnyitották ugyan Szabadkán az említett kar kihelyezett magyar tagozatát, ám a szerbesítés-

nek csupán kevésbé durva, rafináltabb formájában, mivel több tantárgy oktatása nem anyanyelven folyik, és a tankönyvek színvonala sem kielégítő. Meg aztán a délvidéki magyaroknak tanítók helyett tanárookra lett volna szükségük.

Ezért kell öntudatlan önellentmondásnak tekintenünk Tóth Lajos említett könyve utószavának a következő megállapítását: „Reménysugárként említem, hogy némileg csökkent a vajdasági magyar középiskolások Magyarországra való áramlása, sőt egyesek visszazárlingóznak.”

Vajon reménysugarat jelent-e a Vajdaságban maradni vagy visszajönni a lényegesen és egyre rosszabb oktatási körülményekbe akkor, amikor a politizálók s általában a tehetősebb értelmiségi családok átmenekítik a csemetéiket? Az öntudatlan csoportönzésnek e titoizmusban gyökerező reflexe mindvégig befolyásolja a délvidéki magyarokat irányító szellemi erőt. Mintha a magyarság Délvidéken való biológiai fennmaradása fontosabb lenne a magyar fiatalok sokoldalúbb, pedagógiailag elfogadhatóbb képzésénél, a személyiségük egészségesebb kialakulásánál! (A politizálók között Hódi Sándor tartozik azon kevesekhez, akik ezt fölismerik és kimondják. És Tóth Lajosnak is van olyan nyilatkozata, amelyben az adott körülmények között normálisnak tekinti az anyaországban való továbbtanulást.)

A tanulóknak a Vajdaságban való többnyire kényszerű maradása mégsem mozgósítja távlatosan az értelmiség, a vezető pedagógusok életöztönét. Nem utolsósorban azért nem, mert ami Tóth Lajos gondolkodásában ösztönösen és a magyar iskolahálózat kialakításába vetett hit alapján működött, az másoknál dogmává merevedetten gáncsolja a haladást. Kivételnek az a lelkes pedagóguscsoport számít, amely Ribár Béla akadémikus köré gyülekezve – a Családi Kör c. hetilap kiadásában és a Soros Alapítvány támogatásával – ismeretterjesztő füzetek sorozatával igyekszik pótolni a magyar tankönyvek hiányát. (Ez a multikulturalizmus jelszavával működő alapítvány a posztgraduális tanulmányok Magyar Tanszéken való megszervezését is lehetővé teszi. Nem kétséges: az adott súlyos körülmények között jórészt luxus jellegű, figyelemelterelő vállalkozásról van szó.)

A területi iskolák megszüntetésének, átalakításának egyik fő akadályozója Horváth Mátvás, akit mint a magyarság asszimilációjának nyugtázóját támad meg Ágoston András (ÚHN, 1995. I. 13.). A lelkesedés egyelőre nem lankad, mert Magyarországról is érkezik támogatás és a VMDK stuttgarti kutatócsoportja németországi alapítvány

által is pénzhez jut a vajdasági magyar iskolahálózat tervének kidolgozásában. Ennek alapjául az a koncepció szolgál, amelyet Ágoston Mihály dolgozott ki még 1991-ben, s amelynek fölhasználásánál Tóth Lajos elemzéseit is tekintetbe veszik. Ágoston Mihály modellvázlatát újra leközli a Magyar Szó (1995. II. 22., 23., 24.)

Az előző években jobbra visszahúzódott újvidéki csúcsértelmiség egyes tagjai a vállalkozás lejáratására összpontosítják az energiájukat. Közöttük az élen Gerold László jár, aki „gyalázatos manipuláció”-nak minősíti a vállalkozást, mondván, hogy Ágoston Mihály „modellje is merő idealizmus, nélkülöz minden realitást” (MSZ, 1995. I. 26.). Annál is inkább, mivel Gerold szakértőket nélkülöző politikai akciót lát a kísérletben (II. 4.). A Magyar Tanszék ellenségeskedése olaj a tűzre: Steibel Gabriella Stuttgartból üzeni, hogy az oktatási hálózat fölmérését célzó kutatás megindult, s a szűrőpróbák a vállalkozás folytatására buzdítanak. 1995 nyarán 15 körzetben, 134 helységben 134 adatgyűjtő a vajdasági magyar családok öt százalékát kereste föl, hogy választ kérjen kérdőíveken szereplő kérdésre: akarják-e az önálló magyar iskolahálózat megteremtését. Varnyú Ilona értékelése szerint „Az iskolahálózat megteremtését a szülők egyértelműen támogatták. A pedagógusok inkább kívánnák annak legális megszervezését és beindítását, és akkor vállalnák a munkát azokban az intézményekben.” (In: Oktatás és autonómia, Bp., 1997. 49. p.) Más szóval az átlagos magyar értelmiségiben sincs több erkölcsi erő, mint a csúcsértelmiségiben, vagyis a Vajdaságban nem lehetne olyan államhatalommal dacoló iskolaformát megszervezni, mint aminek a fölülmúlhatatlan példáját az albánok valósították meg Kosovón.

Ősszel (ugyancsak 1995-ben) Czabaffy Ágnes Zentáról, a VMSZ Keresztény Demokrata platformjának megbízásából fordul Szerbia kormányához a magyar oktatásnak az óvodától az egyetemig való megteremtése érdekében. Hogy a VMDK és a VMSZ szempontjai egyelőre nem térnek el lényegesen e kérdéskörben, az abból látszik, hogy a Magyar Szó által a magyar oktatásnak szentelt egész oldalon a VMDK 3 helyzetfölmérő cikkén kívül Satai Pál és Siflis Zoltán támogató nyilatkozata is olvasható ebben az időben. De az ez idő tájt, két havi szünet után újraindult 7 Nap (Új Hét Nap) is figyelemmel kíséri az ügyet, s leközli a Szabadka község területén megteremtendő magyar tannyelvű iskolahálózat kialakítására vonatkozó tervek A és B változatát. A város képviselőtestületének e kezdeményezését már csak az oktatási minisz-

tériumnak kellene jóváhagynia. Ennek állásfoglalása előre sejtető. De a vajdasági magyar politikusok magatartása sem sok jóval kecsegtet. A VMDK ui. provokálja vetélytársát, a VMSZ-t, amikor pl. az egy tannyelvű iskolákról szóló egyeztetést követően VMDK-s győzelem iskolaügyben címen jelenik meg cikk a Hírmondóban (1995. XI. 25.). Pártérdeket emel ki ahelyett, hogy azt jelezné: kinek az érdekét szolgálja a győzelem.

A megmaradás jelszavával

A pártosság szelleme azonban öntudatlanul is befészkelte magát a gondolkodásba. Az élvonalbeli pedagógusok nagy többsége elvben a nemzeti kisebbségünk fennmaradásának érdekében száll sikra a magyar oktatási hátlózat megteremtéséért, ahelyett, hogy a tanulás és nevelődés reális feltételei létrehozására helyezné a hangsúlyt.

A jelszavak hangoztatásának legalább két oka van. Ebben az időben (a szerbek részéről meghonosított) divat a nemzet létének veszélyeztetettségére hivatkozni. „A nemzet” fogalma súlyosabb, mint amennyire lázító lehetne egy konkrét személy, ill. valamely csoport problémája. „A nemzet”, a „nemzeti kisebbségünk” fenyegetettségének hírét ugyanakkor az anyaországban is komolyabban veszik. Akkor is, ha 1993-tól, de főleg 1994-től a vezető politikusok körében már gyakrabban találunk süket fülekre az ilyen kiindulópontú panaszok.

Emellett a pedagógus értelmiség azért mélyed el csupán elvéve az oktatás és nevelés tanulók szerinti megközelítésében, mert ebben az esetben elretentő képet kellene festenie arról a valamiképpen még magyarul is működő iskoláról, amelybe jó lenne, ha a következő évben már nem iratkozna kevesebb tanuló. Nem beszélve arról, miszerint a vajdasági magyar pedagógiai és didaktikai gyakorlat másodrangúvá válásának, a magyar oktatók, nevelők és a diákjaik apartheid-élményének boncolása érzékenyen érintené a fölfuvalkodottságában még józannodni nem kezdett szerb nemzeti hiúságot. Ezért kevésbé kockázatos az iskola életéből kiszűrt számokba burkolózni. Másfelől – egy folyamat ily módon való szemléltethetősége miatt – ez sem egészen haszontalan.

A konkrétumok boncolása amiatt is hálátlan feladat lenne, minthogy az okok láncolata szükségszerűen vezetne vissza a hajdani „szocialista öngazgatás” iskolai gyakorlatáig, azoknak az immár nyugdíjazott pedagógus professzoroknak a hajdani tevékenységéig, akik sokkal többször hallgattak az iskoláztatás több vonatkozású visz-

szafejlődését látva, ahhoz képest, hogy hányszor merték kifejteni szakmai lelkiismeretüknek megfelelő véleményüket. Közöttük a legradikálisabb beállítottságú Ágoston Mihály sem túlozza el az önkritikát, habár ő – a kellően alapos tannyelvkritikái mellett – az anyanyelvűsítés kapcsán árnyaltan fogalmaz. A Szabad Hét Napnak adott nyilatkozatában ui. a többi között ezt mondja: „A magyar iskola nem cél, hanem eszköz, mely elvezet a célhoz – megmaradni a nemzetben.” (1996. V. 23.) Más szóval az élők közvetlen érdekeivel összefüggésben érinti az utópiát.

Ez a lendület egészen 1996 tavaszán új erőre kap. Ekkor a Than Fivérek Értelmiségi Kör Óbecsén tanácskozásra hívja össze a vajdasági tudósok szakcsoportját, hogy megvitatásra és elfogadásra kerüljön a vajdasági magyar iskolahálózat általuk elkészített modellje. Ennek kidolgozásában – Tóth Lajos közreműködésével – az Ágoston Mihály játssza a fő szerepet, aki már 1991-ben elvégezte e munkát, amelyet 1995-ben a VMDK alkalmazni próbált. Az óbecsei tanácskozásra pusztán azért került sor, hogy a VMDK-tól független értelmiségiek vagy más pártokhoz tartozók is szerepelhessenek azok nevei között, akik legalább látszólag sürgetik a magyar tanulók oktatása és nevelése emberi feltételeinek megteremtését.

E szakmai (és politikai) értekezletnek akkor lehetett volna értelme, ha a résztvevői kijelentik, miszerint a vállalt feladataik között a legsürgetőbb és egyelőre a legfontosabb az, amelyiket a brosúrájukban így fogalmaztak meg: „Akciót kell indítanunk a magyar nyelvű oktatást gátló vagy beszűkítő, érvényes jogszabályok megváltoztatására.” Akik e mondatot a tervezetben hagyták, nem gondolhatták, miszerint az ott megjelent két egyházi ember a hivatásánál fogva nem kezdeményezhet ilyesmit. A legidősebbek (Tóth Lajos, Ágoston Mihály, Satai Pál) viszont – Ribár professzor kivételével – úgy érzik, megtették már, amit megtehettek. A fiatalabbakat illetően ugyanakkor még jó, hogy Bányai János, Várady Tibor és Józsa László nem tiltakozott nyilvánosan az ellen, hogy a neve a szóban forgó Anyanyelvűsítési Tervezet ajánlóí között szerepeljen, noha azt a 12 szakember közül csak tizen írták alá. Ez a próbálkozás is – a szervezők elképzelésével ellentétben – csupán látszattervevényesség lehetett, alapítványpénzzel megjátszott „mintha”.

Ennél a Magyarságkutató Tudományos Társaság annyival tesz többet, hogy még ugyanebben az évben (1996 novemberében) magyarországi valamint a kisebbségben

élő (erdélyi, felvidéki, kárpátaljai) magyar pedagógus szakemberek közreműködésével tanácskozást szervez. A cél: az utódállamokban élő magyarok sorvadozó oktatásának javítása, a kivándorlás ily módon való megfékezése, s a támogatás politikájának ehhez való alkalmazása. Szó esik itt – a központi, magyarságellenes irányítás következményeinek ellensúlyozásaként – magán- és egyházi iskolák megnyitásáról, kollégiumok létesítéséről és adatbázis létrehozásáról. Az alapos és sokoldalú helyzetfölmérés *Anyanyelvű oktatásunk* címen terjedelmes kötetben lát napvilágot 1997-ben. Habár a megnyilatkozók többsége jól érzékeli a délvidéki magyar gyerekek iskoláztatásának egyre súlyosabb válságát, a zárónyilatkozat nem eléggé erélyes. Egyrészt ui. a régi közhely nyer megállapítást, mely szerint a valóság jóval alatta marad a deklarált jogoknak, másrészt azonban az identitásvédelem ürügyén tantervmódosításról, „kisebbségi többletanyag” beiktatásáról esik szó. Nem céloznak viszont az oktatási-nevelési koncepció gyökeres átalakítására, a magyar pedagógiai tapasztalat szerb minisztérium számára való fölkinálására, az autonóm magyar oktatás engedélyezésének kikövetelésére. A zárónyilatkozat alkut kínál a két ország politikusainak, mondván, hogy „mindenütt elsődlegesen országaink kormányzatával kell megállapodásra jutnunk, mégpedig lehetőleg a nemzeti kisebbség oktatási és identitásőrző igényeinek megfelelően.” (264. p.) Ebben a politikai vezetőknek szóló potenciális ajánlatban csupán lehetőségként említődik az identitásvédelem.

A probléma abban van, hogy a zárónyilatkozat megfogalmazóinak a konkrét vajdasági magyar tanuló helyzetéből és szükségleteiből, egészséges felnőtté válásának alapvető követelményeiből kellett volna kiindulniuk. Ebben az esetben nagyobb mozgósító erő kelthette volna életre a pedagógusokat és a szülőket (valamint az egyetemistákat), minthogy komolyan vehették volna azt a kitértelt, mely szerint „a legfelsőbb hivatalt kell meggyőznünk a változtatás és a fejlesztés szükségességéről” (264. p.). Ha ui. kizárólag vagy elsősorban a nemzeti önazonosság védelméről beszélünk, azzal kapcsolatban a liberális szemléletnek is lehetnek meggyőző érvei. Amennyiben viszont azt mondjuk, hogy a gyerekek gondolkodása beszűkül, a magatartása gátlásossá fejlődik, ha nem az anyanyelvükön (s ennek megfelelő tantervek és tankönyvek) segítségével bontakoztatják ki képességeiket, akkor a kimutatások és a szakértői javallatok – kellő nemzetközi visszhang segítségével – az előítéleteik dacára is jó irányban kell, hogy mozgósítsa az illetékeseket.

A szerb és a magyar minisztériumnak címzett memorandumra (a probléma internacionalizálására) annál inkább szükség lett volna, mert a szerb irányításnak a trianoni békediktátum óta tartó kétkulacsossága folyamatos. Egyet mondanak a törvények, és mást rendel el a minisztérium. Hát még ha maga a törvény is többértelműen fogalmaz!

Sajnos, ekkor még túl közel volt Slobodan Milošević daytoni sikere, úgyhogy a tanácskozás szervezői az irástudói kötelességüknek – kenyérféltésből – nem mertek teljességgel eleget tenni. Annak dacára sem, hogy Mirnics Károlynak a magyarok jövőjére vonatkozó iskolaügyi adatai katasztrófálisak voltak. Arról szóltak, hogy kétszer annyi vajdasági magyar hal meg, mint amennyi születik. Eszerint az elhalálozási arányszám a magyarországinál is rosszabb. Viszont ennek a következményei különösen fenyegetők. Az általános és középiskolák magyar tannyelvű tagozatai megnyitásának 15 jelentkezőhöz és miniszteri engedélyhez való kötése elsősorban a kisebb településekben gyorsítja föl rendkívüli mértékben az asszimilációt. Ezért Mirnics végül kijelenti: „Önökre vár, hogy feletet adjanak, lehet-e és hogyan egy önálló oktatási rendszer felépítése az óvodától az egyetemig; ehhez jó szolgálatot tennének a külföldi – például az erdélyi – tapasztalatok.” (156. p.)

Bosnyák István távlatosan adta föl a leckét, amikor kijelentette: „ahhoz, hogy az eddigi fél évtizedes keresésből és tervezésből gyakorlat is lehessen, az kellene, hogy a szerbiai törvényhozó testületek és egyebek kézhez kapják a vajdasági magyarok konszenzussal támogatott oktatási irányelveit, programját, hogy ne lehessen mint parciális indítványt, mint egyik vagy másik pártnak, intézménynek, szervezetnek a beadványát kezelni; gyakorlati szempontból nagyon fontos még a hátralevő munka, és remélem, hogy befejezzük.” (*Anyanyelvű oktatásunk*, 165. p.)

Erre azonban egyelőre nem gondolnak Szabadkán. 1997-ben az *Oktatás és Nevelés* c., évekkorábban megszűnt folyóirat helyébe az önkormányzat *Új Kép* címen újat indít a pedagógusok és a szülők számára. Ennek szemlélete azonban a posztkommunista és posztmodern jellege miatt nem új. Annak ellenére, hogy számos értékes, a pedagógusok munkáján könnyítő tanulmányt jelentet meg, lényegében azt a kínos folyamatot próbálja elviselhetővé tenni, amelynek leállítására sem a belgrádi hatalomnak, sem pedig a hozzá (vitatkozva) illeszkedő VMSZ-nek nem érdeke.

A magyar tanügy gondjainak föltárása azonban folytatódik – elsősorban a Magyarságkutató Tudományos Társaságnak köszönhetően. Az 1998-ban megjelent Vajdasági útkeresőben Mirnics Károly és Péter Klára a magyar tanulók hátrányos helyzetéről cikkezve megállapítja, hogy aránytalanul kevés magyar fiatal végez középiskolát. Tóth Lajos viszont ismételtlen a pedagógushiányt tűzi tollhegyre.

A Magyar Egyetem tervezete

Miután néhány évig a visszarendeződés sötét szelleme fogja akadályozni Szerbiában a szabad egyetem és a felelős szellem autonómiájának megvalósítását, a felelősök között Szalma József, a jogászprofesszor az időközben kibontakozott tevékenységű Vajdasági Magyar Tudományos Társaság keretében teszi a dolgát. Ennek megfelelően minthogy „Szerbiában folyamatban van az egyetem reformja és a törvényhozás harmonizációja, melynek célja a felsőoktatás autonómiája és az egyetem bekapcsolása a nemzetközi tudományos vérkeringésbe” (Európai Unió – emberi és kisebbségi jogok, 2004. 229. p.) 2001-ben tanulmányt jelentet meg az önálló vajdasági magyar felsőoktatási intézmény megvalósíthatóságáról, különös tekintettel az 1999-hez fűződő bolognai európai felsőoktatási ajánlatokra. Ennek megfelelően a szerzőnek a délvidéki magyar egyetemalapításhoz való viszonyulását a rugalmasság és a nyitottság jellemzi. Elképzelése szerint az új intézmény munkáját legalább három város (Újvidék, Szabadka és Zenta) valósítaná meg, de központként – a szöványmagyarság érdekében – a már kialakult infrastruktúra és a magyar szakkáder többségének lakhelye miatt Újvidéket ajánlja.

A belgrádi minisztérium válasza sem méltatta a tanulmányt. De a Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért Programirodával – a 2002-ben bekövetkezett kormányváltás miatt – is csupán megkezdődhetett a délvidéki szakemberek egy csoportjának együttműködése. Azóta az anyaország annak dacára sem támogatja a délvidéki magyar egyetem megalapításának tervét, hogy egyelőre még mindig kb. 300.000 magyar lakosa van a Vajdaságnak, holott az európai normák szerint elég ha 150.000-et számlál a nemzeti kisebbség ahhoz, hogy megfelelő számú hallgatóval láthassa el az egyetemét. Példaként a 300.000 lakost számláló finnországi svédeknek és a 200.000-nyit kitevő dél-tiroli németeknek az önálló felsőoktatási intézménye szolgál. De a délvidéki magyar okta-

táson az is lendítene, ha legalább az valósulhatna meg Szabadkán vagy Zentán, ami Beregszászon a kárpátaljaiak, Nyitrán pedig a felvidéki magyarok számára már létrejött.

Hogy minden ok megvan az elkeseredésre, azt a VMTT által 2002-ben szervezett tanácskozás is bizonyítja. Annak ellenére is, hogy Tóth Lajos, az egyik szervező az ott elhangzott s utóbb nyomtatásban is megjelentetett (A magyar tannyelvű oktatás helyzete, kulcskérdései és távlatai a Vajdaságban, 2002.) beszámolóok bevezetőjében ösztönösen tűzoltó szerepbe helyezkedve kijelenti: „Nem szeretnénk, ha ennek a tanácskozásnak az anyagát bárki is vészharangkongatásnak fogná fel.” Mert minden, ami itt és a MTT korábbi kiadványaiban – főleg hozzászólás formájában – nyilvánosságra került, a magyarok tanügyének katasztrófális helyzetére utal. A gyakorlat lázít az elsímítő szándékú elmélettel szemben, amikor pl. Mészáros Zoltán elpanaszolja, hogy a törvény eleve lehetővé teszi a magyar nyelvű oktatás diszkriminációját. Nincs ui. paragrafusba foglalva, miszerint kizárólag a diákok nyelvét dokumentummal bizonyíthatóan ismerő pedagógus taníthat a kisebbségi tagozatokon, s ez elképesztően tág teret biztosít az igazgatói manipulációknak. Ennek köszönhetően a nemzeti identitás védelmének funkcióját is betöltő tantárgyak nem ritkán nemcsak a tantervnek vagy a tankönyvnek, hanem a tanár személyének következtében is a fiatalok személyiségcsontkításának eszközeivé válnak.

A korábbi évek alapítványok segédletével összegyűjtött panasz- és követelэшalmazainak kiadásai csupán a csökevényesedést nyugtázták. Ezt szem előtt tartva sorolja föl Nagy Margit, a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületének az elnöke – jórészt a Magyarságkutató Tudományos Társaság által 1997-ben tartott tanácskozás zárónyilatkozatában megfogalmazott óhajokat megismételve – a legsürgősebb teendőket. Ezen a nagy hiánylistán szerepel a magyar tagozatok tanulók létszámától független megnyitása, a magyar szakembereknek az oktatásfejlesztési tervek kidolgozásába való bevonása, a pedagógiai dokumentáció anyanyelven való készítésének joga, a magyar tankönyvek és taneszközök használata, a budapesti és a belgrádi minisztérium között megte-remtendő szakmai és oktatáspolitikai együttműködés, a magyarországi tankönyvek s egyéb kiadványok behozatalának korlátlansága, a diplomahonosítások egységes rendezése, az oktatással foglalkozó magyar szervezetek belgrádi támogatása, a magyar jellegű ünnepek megren-

dezésének szabadsága, az igazgatók, a szakszolgálatot teljesítők és a tanfelügyelők magyar nyelvismerete, a magyarok kultúrájának általuk való megbecsülése, a két nyelvű iskolákban a magyar tantestület önállósodása.

Vajda Gábor *Az alku: belenyugvás a pusztulásba* c., a Jugoszláviában élő magyarok tantervéről és tankönyveik kapcsán, Szerbia európai érdekeit is szem előtt tartva, a belgrádi hatalommal való egyezkedéstől, a vajdasági magyar politikusok által kialakított gyakorlattól óv.

Az „apró lépések” pótmegoldása

Egészen más azonban kimondani: mi nem jó, mire lenne szükség, s megint más lenne az egyedül célravezető polgári engedetlenségre szólítani föl a pedagógusokat, szülőket és a diákokat. Az iskolában dolgozók között ezt a kiemelkedő személyiségek sem tehetik meg, ui. az állásuk az igazgatók kénye-kedvétől függ. Azoknak a szava viszont érdemben nem jöhet tekintetbe, kik pedagógus létükre sem a tanügyben dolgoznak. S ez azt jelenti, hogy az évenként egyszer-kétszer megrendezésre kerülő oktatásügyi tanácskozások jelentősége pusztán a téma melegen tartásában van. A magyarországi alapítványok nem is várnak többet. A mögöttük megbújó államérdeknek nem felelne meg, ha valamelyik összejövétel végének zárónyilatkozata kiáltványszerűen szólítaná föl a magyarokat, hogy bojkottálják a szerb állami iskolát, mert az napról napra megalázza, hosszú távon pedig megsemmisíti őket.

Marad tehát a szerb hatalomban pozicionált VMSZ politikusoknak megfelelő „apró lépések” taktikája. Más szóval a lényeg túldimenzionált kis eredményekkel való elfeledése, a látszatteremtés. Ennek jellemző példája az a mód, ahogyan pl. az Észak-bácskai Magyar Pedagógiai Egyesület viszonyul (2002-ben) a tanügy, de főleg a magyar diákok nyomorúságos helyzetéhez. Ahelyett ui., hogy – a Magyar Szóban és a Hét Napban megjelent, ill. ismertetett belgrádi minisztériumhoz címzett levele szerint – a vajdasági magyarok oktatásának egészét szem előtt tartva igyekezett volna kiharcolni a korlátlan tankönyvbehozatalt, a saját csoportérékének megfelelően, egyelőre csak az általános iskolák alsó tagozatai számára igényli kizárólag azoknak a tankönyveknek a behozatalát, amelyek az Apáczai és a Mozaik könyvkiadónál jelentek meg.

Nem csupán az itt a probléma, hogy az Észak-bácskai Magyar Pedagógusok Egyesülete szinte semmit sem kér

ahhoz képest, hogy mire lenne szükségük a pedagógusoknak, hanem az is, hogy a belgrádi minisztérium – a trianoni döntés óta gyakorlatának megfelelően – bármikor visszavonhatja az engedélyét. Vagyis a „nyílt-csuki” játék addig folyhatna, amíg az utolsó magyar tagozat is meg nem szűnne. Valójában a részek helyett összefogásra törekvőn és folyamatosan csupán az egészet (a minél teljesebb, jelen esetben az iskolai önrendelkezést (még hozzá az európai központokig hallatszható hangerővel) érdemes követelni a hatalomtól.

Az Észak-bácskai Magyar Pedagógusok Egyesülete azzal ámitja a belgrádi minisztériumot és önmagát, hogy csak addig lesz szükségünk behozatali tankönyvekre, míg nem írhatunk saját magunk tankönyveket iskolásaink számára. Ez viszont – ritkább esetektől eltekintve – alig lehetséges, mert a következő évtizedekben a kultúrában az anyagi és szellemi erőket nagymértékben a Tito-érában elkövetett egyéb nagy mulasztásaink pótlására kell fordítanunk. Nem beszélve arról, miszerint amit a jövődi tankönyvíróinkba beléjük neveltek, a szándékuk ellenére is befolyásolnák a munkájukat. A csúcserőtelenségünk viszont a pozíciója védelmében, tehát többé-kevésbé a saját lojalitása bizonyításának rendelné alá a gyerekek számára írandó szöveget. Ezekben pedig a nemzetinek (benne az általános emberinek, a nemzetközinek) és a szakmainak (nyelvileg-fogalmilag tisztának) kellene dominálnia. Ha közülük valamelyik csorbát szenved, akkor a régi bűneinket szaporítjuk.

Különben az évezredfordulón használatban levő tankönyveknek mindenesetre nem csupán a nyelvszellemi magyartalanság a problémája, miként az említett folyamodvány jelzi, hanem a nemzetünkre vonatkozó ismeretek mellőzése, a magyar gyerekek szerb nacionalizmus általi megalázása.

Bántón, szinte tragikusan szakszerűtlen tehát a gyerekeink-unokáink neveléséhez és tanításához való hozzáállása az említett pedagógustársulatnak. Ennek első oka az, hogy a vezetői származékainak többsége Magyarországon van, tehát a szülők nincsenek érdekelve az itteni oktatás színvonalának emelésében. A második ok: az általam ismert két oktatási intézményt (az Észak-bácskai Pedagógus Egyesületet és a Módszertani Központot) irányító személyiségeknek nincs pedagógusi képzettsége, diplomája. Az egyiknek még egyetemi végzettsége sincs! Ez azért is fölháborító, mert részben az egyikőjük miatt kényszerült kivándorlásra a Magyar Tanárszéknek az az eminens diplomása, akit csupán azért

nem engedett tanársegédként elhelyezkedni a politika, mert nem volt hajlandó belépni a Kommunista Szövetségbe, s mert az autonóm vajdasági belügyet kutyaszorítóban hagyva, inkvizitori kihallgatások során sem akarta, fölkinált kedvezmény ellenében sem, legalább látszólag vállalni az albán nacionalisták vajdasági magyar megfelelőjének szerepét.

Erről az esetről viszonylag sokan tudnak, mégsem tett senki lépést annak érdekében, hogy ez a kiváló szakember (ahelyett hogy lexikoncikket írjon odaát) visszatérjen, és a pedagógusok élén úgy maradjon továbbra is „nacionalista”, mint eddig: a magyar nyelv és kultúra alapos ismeretének, megbecsültetésének formájában.

Az „apró lépések” politikája azért is nyugtázza a délvideki magyarok iskoláztatásának leépülését, mert hiányoznak a magyar pedagógusok. Ennek kapcsán Ribár Béla a többi között ezt mondta a VMTT-nek a már említett újvidéki tanácskozásán: „Oktatásunk legnagyobb rákfenéje a tanárok hiánya. A magyar nyelv tanítását kivéve minden tárgyból nagy hiány mutatkozik szaktanároknál, aminek következtében számos iskolában több tantárgyat nem tanulnak az anyanyelvükön a diákjaink. Ezért nélkülözhetetlen egy tanárképző kar megnyitása, ahol kétszagos képzés folyna, hogy a tanárnak kisebb iskolában is meglegessen a teljes fizetéshez szükséges óraszám. Itt is kihangsúlyozom, hogy olyan tanárookra van szükségünk, akik magyar szellemiségben nevelkedtek, nemzeti-szociális tudatuk van, hibátlanul beszélnek az anyanyelvüket, ismerik a magyar kultúrát, történelmet, irodalmat, és akik vallják és vállalják magyarságukat. TEHÁT ISKOLÁINK NE CSAK MAGYAR NYELVŰEK LEGYENEK, HANEM MAGYAR SZELLEMISÉGŰEK IS!” (A magyar tannyelvű felsőoktatás szükségessége és lehetőségei a Délvidéken, In: A magyar tannyelvű oktatás helyzete, kulcskérdései és távlatai a Vajdaságban. 40. p.

Szerb nacionalista tankönyv – magyar diákok kezében

A „rezsiváltás” nem hozott tartalmi változást az iskolai munkában. Slobodan Milošević bukását követően a művelődés és az oktatás felelősei is legfeljebb csak látszólag változtatták meg a magatartásukat. A magyar tankönyvek még mindig a szerb államnacionalizmus szellemében készülnek. Vegyük ezúttal példának a 2002-ben kiadott Társadalmi ismeretek c. (1993 óta nyolc kiadást több-kevesebb változtatással – amiről azonban hallgat az impresszum! – megért) könyvet, amely – Biljana

Danilović és Dragan Danilović által – „az általános iskolák 4. osztálya számára” íródott. A kiadó szintén belgrádi, érthető tehát, hogy a könyv többi készítője sem magyar. Az már kevésbé, hogy a szakvéleményezők (magyar diákok által használandó tankönyvről van szó!) szintén szerb szakemberek. Egyedül a szerkesztő, a két fordító és a korrektor magyar. Nem igaz, hogy e könyv júliusban jelent meg. Vagy ha mégis így van, akkor hanyagságból vagy tudatos diszkriminációval három hónapig hevertették, mert Szabadkán csak október közepén juthatott a magyar diákok kezébe. Bár ne jutott volna!

A szóban forgó tankönyv súlyos értékzavarban szenved. A szerzők ui. nem csupán a magyar gyerekeket vezetik félre, amikor azok identitástudatát manipulálva, a régi, rosszul értelmezett államérdek szerinti tanterv által vezetett, az uralkodó nemzet hiúságát kenegetik az első oldaltól az utolsóig. (Ill. kenegették, mert ekkor a szerb tagozatok már új, föltehetőleg emberibb szellemű tankönyvből tanulnak!) A szerb ifjúságnak ti. minél teljesebb, tárgyilagosabb történelemkép kialakítására lenne szüksége ahhoz, hogy az ország deklarált új céljainak megfelelően megtalálhassa a helyét itthon, Európában és a nagyvilágban.

A szerzők – a hagyományos internacionalista, majd nemzeti szocialista demagógiának megfelelően – már a 10. és 11. oldalon kurtán-furcsán elintézik a nemzeti kérdést, mondván, hogy a JSZK-ban „a nemzeti kisebbségek egyenjogúak a nemzetekkel minden jogukban és kötelezettségükben. Az egyenjogúság abban nyilvánul meg, hogy akár csak a nemzeteknek, a nemzeti kisebbségeknek is joguk van a munkára, a társadalmi és egészségügyi biztosításra, az iskolában az anyanyelvű oktatásra, továbbá rádió- és tévéműsorokra stb.” Arról nem szól a tankönyv, hogy a deklarált jogok nem azonosak a megvalósulókkal, tehát a kisebbségeknek még a formai jogokért (pl. az anyanyelven való tanulásukért) is élethalálharcot kell vívniuk, hát még a lényegiekért (pl. hogy magyarokként érvényesüljenek a társadalmi életben)! E féligazságot tudomásul véve a szerb kisdiák lelkét a jötett, a nagylelkűség hazugsága töltötte ki, míg a magyarban az otthon beléje nevelt szorongás fokozódik: ne követelődünk a társadalomban, hiszen nekünk minden jogunk megvan. Az elméletnek és a gyakorlatnak a skizofrén sürülése tehát tovább mélyül benne. Egyszer a tankönyv és a tanító által beléje plántált eszmének (hazugságnak) hisz, másszor pedig a saját (és a nemzetársai) tapasztalatának.

A többségi nemzet jósága már a 12. oldalon azzal is aláhúzzák, hogy „A horvátországi területen élő szerb nemzetet nemzeti kisebbséggé nyilvánították, és fosztották jogaitól. Ugyanez történt a bosznia-hercegovinai szerbekkel is.” Mi az, amit hajdani államalkotókként élvezhettek s most elérhetetlen számukra? Erről nem esik szó. A fontos itt annak sejtetése, hogy a szerbek jók, a horvátok és a muzulmánok rosszak, mi magyarok pedig legyünk hálásak.

A történelmi áttekintés is ennek az önártó nárcizmusnak a szolgálatában áll. Sokat mond, hogy a Népeink múltja c., a szlávok letelepedésére vonatkozó néhány bekezdés után majdnem kizárólag a szerbek (és csnagoraiak) múltjáról esik szó. A magyar kisdíák ebbe is beletörődik: ő nem tartozik a „népeink” közé.

A huszadik század c. fejezetnek már az első két mondata félrevezető: „A huszadik század elején Szerbia legnagyobb része felszabadult. Déli részét továbbra is a törökök uralták, az északi rész (Vajdaság) pedig az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott.” Így ui. az a hamis képzet alakul ki a diákok tudatában, hogy a mi vidékünk eredetileg Szerbia volt, amelyet az osztrák-magyarok leigáztak. A valóság szerint viszont a trianoni békediktátumot megelőzően több mint ezer éven át csupán két évtizedig kaptak autonómiát a szerbek az osztrákoktól, juttatva a szabadságharc leverésében való segédkezésükért. S az is tény, hogy a magyar nacionalizmus, eltekintve a szabadságharc kitörése körüli időtől és az első világháborút megelőző korszaktól, nem nehezítette meg a szerb kultúrának a Magyarország területén való fölvirágzását. Erről mint a magyarok elleni gyűlölet mérséklésének lehetőségéről egy szó sem esik a tankönyvben. Hadd tanulják meg idejekorán utálni önmagukat az érdemtelenül jogokat kapott kis magyarok!

Mások jó tulajdonságainak elhallgatása a saját erények túlhangsúlyozásával jár együtt. Ilyen kettős célú mondat pl. a következő: „A Balkán-szövetség nem volt inyére az Osztrák–Magyar Monarchiának, amely kelet felé szeretett volna terjeszkedni.” Vétkes elhallgatáson ütközhetünk itt meg, hiszen a tankönyvírók a nevezett akkori nagyhatalomban – öntudatlanul a kommunista képletet is alkalmazva – kizárólag a rossznak, az erőszaknak, a pusztításnak a megtestesítőjét akarják érzékeltetni. (Mint ha a kárhozottat Monarchia a nagy hibái dacára nem alkotta volna meg a Vajdaságnak mind a mai napig legtartósabbnak bizonyult értékeit!) A pánszlávizmusról, az oroszok s azok segédletével a szláv népek terjeszkedésvá-

gyáról egyetlen szót sem ejtenek. Arról még kevésbé, hogy a négy évszázadon át sötétségben kuksolt Szerbia minden erejével azt igyekszik megvalósítani a délszlávok egy államba tömörítésével, amit a németek, az európai lépték szerint ugyancsak késve – a XIX. században – valószínűsíthetnek meg.

Pedig ennek figyelmen kívül hagyásával fölfoghatatlan az osztrák trónörökös meggyilkolása. Ferdinándé, aki a véreskezű Ferenc József unokaöccseként nem szerette a magyarokat. Ennek dacára is elítélendő Principék tette, amelyet mint orvgyilkos magatartást aligha szabadna nyugtázni a gyerekek előtt azzal, hogy „a haladó boszniai ifjak benne látták az erőszak megtestesítőjét”. A tankönyvnek az az állítása is egyoldalú, mely szerint amint a Monarchia „katonái átkeltek a Drinán, tüstént megkezdtek Mačva és a Cer-vidék fegyvertelen lakosságának fosztogatását és legyilkolását. Kegyetlen mézárást hajtottak végre a nők és a gyermekek sorában.” (69. p.) Az állítás hazugsága annak elhallgatásában van, hogy a lakosság a hajdukok hagyományának egyetlen lehetséges harci módszerének megfelelően, orvul belelövöldözött a megszállóként betolakodott, de nyugatias fegyelmezéssel vonuló osztrák–magyar seregbe. Nem gondolva arra, hogy az ilyen kísérletekre a mindenkori katonaságra jellemző bosszúállás, példa-statuálás, a lakosság megfélemlítése következik.

A hódítót persze nem humanista indítékok vezérik a lakosság lehetőség szerinti kímélésében, hanem az, hogy a túliparosodó világban a genocídium értelmetlen cselekvés. A Monarchia tehát nem gyilkolni-rabolni tört be a még igencsak törökös jellegű, szegény Szerbiába, hanem gyarmatosító-kizsákmányoló szándékkal. No meg a pánszláv politikai szarvak letörése érdekében. Ezt elhallgatni előítélet, ifjúságbutítás.

Am nem különben az is, miszerint a tankönyv csupán néhány közömbös tényt közöl a Jugoszláv Királyságról. Ezeknek több mint egy harmada mi másról szólhatna, mint arról, hogy az új országnak a hódítók okozta nyomorral kellett megküzdenie? Ahelyett, hogy valamiképpen szóvá tenné a nemcsak a kisebbségeket, hanem a társnemzeteket (főleg a horvátokat) a királyságtól elidegenítő monarcho-fasiszta diktatúrát, az uralkodóházzal kapcsolatos eseményeket sorolja föl.

A második világháború kitörésének okát is egyoldalúan a németek és szövetségeseik fasizmusában jelöli meg. A világért sem mondana olyat, hogy az első világháborút követő, részben érthető határváltoztatásokban igazságt-

lanság is volt bőven, s hogy az utódállamok ahelyett, hogy eleget tettek volna a kisebbségek irányában vállalt kötelezettségeiknek, nyílt vagy leplezett embertelenség-gel azok beolvasztására törekedtek.

Amit a német (és a horvát) fasiszták és csatlósai elrontottak, azt a szerbeknek (fájó szívvel, de ezt be kellett vállalniuk: Titóval az élen) egy megújult Jugoszláviában sikerült újjáteremteni. Jellemző, hogy ezekről az ellentmondásos évtizedekről is csupán jót olvashatnak a kisdíákok, ha egyáltalán van kedvük ehhez a propaganda ízű szöveghez. Az már az előbbiekből következik, miszerint a szerzők Nagy-Jugoszlávia széthullásáért is „egyes köztársaságok”-at, név szerint Szlovéniát és Horvátországot tesz felelőssé a széthullásért.

Mindebben azonban az a legszörnyűbb, hogy ez a szerb gyerekeket félre nevelt (nemzeti kivagyiságot sulykoló) antipedagógia 2002-ben a betegedésnek még a kezdeti fázisában levő magyar gyerekek pszichéjét is sújtja. Akkor is, ha szó szerint nem találkozhatnak azzal a gondolattal, mely szerint ők és szüleik attól a nemzettől kapott egyenjogúságot élvezik, amelyik országát az ő nagy- vagy dédszüleik végigrabolták és -gyilkolták.

Ettől a szép külsejű könyvtől az egészséges elme csak iszonyodhatott. Mégsem vonták ki a forgalomból.

A „multikulturális” oktatás szabadkai modellje

Az előbbiekből következően az egyetemalapítás létfontosságú. Az ennek érdekében 2003 őszén Szabadkán megtartott Felsőoktatási Konferenciát azzal a céllal hívta össze a Magyar Nemzeti Tanács, hogy a tanügyben legjáratosabb szakemberek mérjék föl a tanítás adott helyzetét, s nyilatkozzanak: melyek azok felsőoktatási formák, intézményes megoldások, amelyek lényegesen javíthatnának az anyanyelvű oktatás színvonalán.

A szervezőnek, s a bevezető előadásokat tartók beállítottságának ismeretében, a konferencia eredménye sejtethető volt. Az elhangzottakban a nemzetünkre megalázó oktatásügyi tények föltárása, s az ezekre épülő javaslatok voltak igazán meggyőzők. A délutáni szekciómunkát mégis Kasza József belgrádi politikus, a VMSZ pártszervezet elnöke (egyébként közgazdász) előadása pecsételte meg. A globalizmus frazeológiájának szellemében a multietnikus környezetnek egyedül megfelelő, többnyelvű szabadkai egyetemről beszélt. Aggályosan hangsúlyozta, hogy a majd Szabadkán tanulóknak az elhelyezkedésük érdekében ismerniük kell a többség nyelvét. Emel-

lett a világnyelveken való tanulás fontosságát domborította ki, minthogy ma már az ismeretek folyamatosan érkehetnek a földgolyó bármely tájáról. Más szóval a politikus szerint az egynyelvűség önkárosító elszigetelődéshez vezetne.

Felületes, a belgrádi hatalom napi politikai érdekeihez igazodó állásfoglalás ez. A közgazdász politikus alkalmi beszédében megfélekedett arról, hogy az egyetem intézménye a kulturáltabb világban nevel is. Nem úgy, mint Jugoszláviában, ahol a pedagógia évtizedeken át másod- vagy harmadrangú, sőt egy évtizeden át teljességgel mellőzött tantárgy volt. E probléma tünetei a nemzeti kisebbségeknél a többségekkel ellentétes módon jelentkeznek. Ez ránk vonatkozóan azt jelenti: a mi ifjúságunk egészséges fölnőtté válása, korszerű ismeretekkel való ellátása csak akkor valósulhat meg, ha mindenekelőtt egy nyelvet (azét a kultúráét, amelybe beleszületett) minél alaposabban elsajátíthat. Ez az alapfeltétele a provincializmus leküzdésének és a lényegi szeparatizmus (a kisebbségi ember igazi énjének elrejtése) megakadályozásának. Mivel ui. a tudósok már bebizonyították, hogy a gondolkodás (s ezzel együtt a kreativitás) fejlődését serkentheti vagy hátráltathatja az a nyelv, amelyen csecsemőkorunk óta fejezzük ki magunkat, ezért az egyetemi tanulmányok nyelvének föltétlenül és teljesen magyarnak kell lennie.

A szabadkai kétnyelvűség (eddig „multikulturalizmus”) már a hetvenes évek első felében megbukott. (Lásd erről pl. Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig /1994/ c. könyvét, vagy Horváth Mátyás írását az Anyanyelv – „államnyelv” /1976/ c. tanulmánygyűjteményben. Hogy Ágoston Mihály vizsgálódásairól ne is beszéljünk!)

Ahogy a lelkiismeretesek már évek óta szokták mondogatni (s a szekcióülésen is többen kijelentették): a reménytelennek látszó helyzetben csupán az óvodától az egyetemig anyanyelven megszerveződő oktatás segíthet. Az aggályoskodók véleményével ellentétben az eddigi lényegi szeparatizmusból ez a legbiztosabb út Európa – és a szerb, valamint a világnyelvek felé is. Elsősorban azért, mert a jelzett irányban csak az egészséges ember haladhat megelégedéssel, viszont a nyelvünknek a jogaiba való visszahelyezése olyan közpszichológiai javulással és gazdasági emelkedéssel járhatna, hogy a vidékünk remélhetőleg rövidesen leköszönne az öngyilkosok világrekordrének címéről, s a szenvedélybetegek száma is mérséklődne. Nyilvánosan vállalt-elismert magyarsága eredmé-

nyeként ti. az ember nagyobb magabiztossággal tanulná és – szükség szerint – használná a szerb nyelvet is.

A globalizációnak nyilvánvalóan nem csupán kommunikáció-gyorsulási és gazdasági vonatkozásai vannak, hanem kulturális és pedagógiai előnyei is lehetnek. Ezeket kihasználva bizhatunk abban, hogy Szerbia nem a visszafasizálódást, kóros szeparálódását, tehát a területvesztéseinek folytatását, a szerbség önpusztításának állandósítását választja, hanem az életet, az alkotást, a jómódot: Európát. S ez a határoknak a schengeni kitérőt követő légiesedésével s a magyar kultúra tekintélyének további, érdeme szerinti növekedésével fog járni. Ennek megfelelően tisztességes (valóságos) multikulturalizmussal is.

Az állításom addig tűnhet utópikusnak, míg meg nem alakul a Magyar Egyetem, s nem tesz szert – kezdetben főleg a szegedi és a pécsi társ egyetemeinek tanárai által jobban megtámogatottan – olyan tekintélyre, mint általában a magyar iskoláztatás, amely a világkultúra jó néhány élvonalbeli tudósát „röpitette föl” a pályára. (Róluk Ribár Béla 1997-ben Híres magyar tudósok címen könyvet jelentetett meg.) Annak a valóságérzéknek, előrelátásnak, tervszerűségnek, alaposságnak, állhatatosságnak, módszerességnek és megbízhatóságnak kellene teret kapnia a Magyar Egyetemen, amely korábban csak egyénenként, esetleg a többség által szorongatott kisebb csoportban érvényesülhetett a vajdasági felsőoktatás magyar professzorainak tevékenységében.

A Magyar Egyetem elképzelését, amelynek azért lelkes támogatói is voltak a konferencián, elsősorban néhány újvidéki egyetemi tanár minősítette illúzióknak a szekcióülésen. Persze, névlegesen a vállalkozás politikai jellegétől ódzkodtak, többször is mondván, hogy itt szakmai kérdések vannak terítéken, s csupán a helyzet, a szükségletek és a lehetőségek további tanulmányozásával, lépésről lépésre, alapos megfontolással lehet megtalálni a módot, amely javíthatna a valóban súlyos helyzeten.

Magától értődik: azok körülményeskedtek, akiknek a tevékenysége értelmében inkább akadályozni, mint serkenteni kell a régiók kultúrájának államhatároktól független tudatosítását, legalizálását. Akiknél pozícióérdek annak a ténynek az elkenése, amely szerint a ma is létező trianoni határ nem teszi indokolttá pl. a magyar nyelv és irodalom egyetemi oktatásának a magyarországitól való jelentős különbözését; s akik a többféle képpen értelmezhető törvényeket a saját gyarló érdekeiknek megfelelően alkalmazva, maffiózók módjára, tehetséges fiatalokat diszkriminálnak pl. a diplomahonosítás ügyében.

Ennek megfelelően Bányai János és Gerold László a magyar felsőoktatás kérdéseinek rendezésében nem egyszer a törvények tiszteletére apellált. Nem akarva tudni, hogy az érvényben levő törvényeket is halandó emberek alkották, akiken szintén segítenénk, nem csupán önmagunkon, ha a törvények módosítására, ill. újjakkal való helyettesítésre igyekeznénk rávenni őket.

A nevezettek azt is figyelmen kívül hagyták, hogy a szakmát nemcsak a balkáni államvédelmi érdekeknek megfelelően lehet művelni, hanem nyitottan, emberségi-emberiségi kontextusban, s ennek előfeltételeként: a nemzeti kultúra teljességében. Azaz – a tanügy vonatkozásában – vállalva, konkretizálva a pedagógia időtlen imperatívusát. Vagyis ha korábban visszahúzóds, elhallgatás, tűrés, fél-illegalitás s ezeknek kompenzációs formái válhattak domináns tulajdonságaivá a pedagógusoknak, különösen a magyaroknak, akkor végre a polgári egyenjogúság és a régiószellem elvei kerekednének fölül – méghozzá elsősorban az egyetemi oktatók példamutatásában. A mi szempontunkból a magyar nyelv és kultúra egységes szellemének életre keltéséről van szó a Vajdaság magyarjai tanügyének egészében, nemzeti öntömjenezés nélkül, a tárgyilagosság európai igényének megfelelően és az emberi jogok érvényesülésének természetességével. E nélkül az oktatás az oktatásért elve, az anyagi-gazdasági haladás délibábja által vezetve, a technikák újításával egyenes arányban: emberi mivoltunk további korcsosodását serkentené. A kommunizmus materializmusa borulna itt az amerikai típusú fogyasztói álkultúra kebelére.

E negatív folyamatot nyugtázza a Magyar Tanszék, amikor hónapokon át a sajtóban vitatkozik két egyetemistával és azok pártfogóival a diplomahonosítás ügyével kapcsolatban. Noha a nosztrifikálás kérdése más katedrák ill. tudományágak esetében többnyire rendeződött, s törvényes akadályja nem lenne az anyaországban szerzett magyar szakos diploma elismerésének, a Magyar Tanszék számára saját tekintélyérdeke fontosabb a fiatalok érvényesülési lehetőségeinél és a határok légiesítésének, a régiószellem kialakításának (végső soron a bolognai folyamat) időszerű törekvésénél.

Ez a szerb hatalmat túlzott lojalitással szolgáló magatartás ösztönözte összefogásra azt a néhány civil szervezetet, amely memorandumot tett közzé a diszkriminált fiatalokkal szembeni bánásmód humanizálása, a diplomáik elismertetése, s általában a Magyarországon iskolázottak visszatérésének megkönnyítése érdekében. A kezdeményezés

eredménytelen maradt, a Magyar Tanszék a hallgatásával szabotálta el a nemzetközi érdekű és etikus megoldást.

A délvidéki magyar oktatás és nevelés körülményeinek embertelensége egyre kifejezettebb. Ennek hatására fogott össze a Szabad Líceum 2004 novemberében a VMTT-vel, s a szabadkai Városi Könyvtárban összehívta a vajdasági magyar civil szervezetek iskolaügyben érdekelt képviselőit. A tanácskozáson megválasztott akcióbizottság elnöke Vajda Gábor lett, akivel a következő hónapokban elsősorban Ribár Béla akadémikus, a VMTT elnöke és Szalma József jogászprofesszor, a VMTT alelnöke működött együtt. Ennek a dokumentumnak az alapján, amelyet Szalma József már 2001-ben létre hozott, s mely egyszer már a szerb fővárosban elutasított, egyszerre intéznek kérelmet mind a belgrádi, mind pedig a budapesti illetékes minisztériumokhoz a délvidéki Magyar Egyetem és az önálló magyar iskolarendszer megteremtése érdekében. Válasz azonban csak Belgrádból érkezik. Ennek értelmében a Magyar Nemzeti Tanács illetékes az ügy megoldása szempontjából.

A következőkben (a 2004-es év folyamán) több ízben kerül sor megbeszélésre a Magyar Nemzeti Tanács Pedagógiai Osztályának megbízottja és a civil szervezetek Iskolaügyi Bizottságának képviselői között. Ennek eredményeként veszik számba azokat a pedagógusokat, iskolagazgatókat, akik Vajdaság-szerbe a legtöbbet tehetnek a magyar iskolarendszer megteremtése érdekében. Végül 2004 decemberében összehívják az iskolák ismeretebb személyiségeit, ám a találkozón végzett munkának a Magyar Nemzeti Tanács lagymatag hozzáállása következtében nem lett érdemi folytatása.

Ez készíteti a civil szervezetek Iskolaügyi Bizottságát arra, hogy a Magyar Egyetem és az önálló iskolarendszer megalapítására vonatkozó (civil társaságok vezetői és egyetemi tanárok által aláírt) folyamodványát Szerbia három vezető személyiségéhez (Tadićhoz, Košćunicához és Ljajićhoz) juttassa el. Minthogy erre a kérelemre sem érkezett válasz, a Bizottság a strasbourgi bírósághoz fordult. A levél Magyarország brüsszeli képviselőinek (Becsey Zsolt-nak és Tabajdi Csabának) a kezébe került. Az ügy megoldása nem utolsósorban attól függ, milyen eredményre jut a délvidéki magyar fiataloknak a Civil Mozgalomban kifejező kezdeményezése, a Magyar Egyetem megalapítása érdekében folyó, támogató aláírásokat gyűjtő akció.

A minél teljesebb autonómia megteremtésétől függ a VMSZ kezdeményezésére magyarországi támogatással Szabadkán, ill. Zentán a tehetséges fiatalok itthon tartásának érdekében megnyitott tehetséggondozó gimnáziumok jelentősége. E középiskolák ui. nem az európai, hanem a szerbiai (karlócai) minta szerint működnek, s csupán a magyar autonómia megteremtésével tehetnek érdemben eleget a vállalt feladatuknak. A szabadkai Kosztolányi Dezső Nyelvi Gimnáziumba iratkozók többsége, az igazgatónő véleménye szerint, nem rendelkezik a magasabb szintű oktatásba való bekapcsolódáshoz nélkülözhetetlen előtudással. Viszont hogy a tanárok az egyensúly megteremtése érdekében keveset tehetnek, arról Hódi Sándor pszichológus a zentai Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium működésével kapcsolatban szerzett tapasztalatai alapján a következőket írja: „A tehetséggondozó iskolák a konkrét gyerekek ismeretében maguk állítják össze programjukat, amelyeket menet közben, ha szükséges, többször megváltoztatnak, újraírják, a gyerekek fejlődéséhez és a változó körülményekhez igazítanak. Ezzel szemben nálunk a programot a minisztérium írja elő, az oktatás pedig klasszikus módon folyik. A mi iskolánk nemcsak hogy a tehetséggondozáshoz szükséges támogatásban nem részesül, de nem rendelkezik a tehetséggondozáshoz szükséges autonómiával sem.” (MSZ, 2005. V. 28., 29.)

Ez pedig azt jelenti, hogy a tehetséggondozókból a szerb és a vele együttműködő vajdasági magyar politikának egyelőre több haszna van, mint azoknak a magyar diákoknak, akik az északi határon túl jobb feltételek mellett kaphatták volna meg azt, ami a tehetségük és az ambíciójuk szerint megilleti őket. A Magyar Nemzeti Tanács a tehetséggondozók érdemi működtetésénél jóval kisebb feladatokat is képtelen elvégezni. Mivel a szerepe szerint csupán javaslatok lehetnek és csak kérelmezhet, nem oldhatta meg pl. a tordai iskola önállósodásának, a magyarított magyar tantestület létrehozásának kérdését sem. És a tankönyvbehozatal tekintetében sem juthatott tartósan érvényes eredményhez, mert a belgrádi minisztérium a trianoni békediktátum óta érvényes gyakorlata szerint, ha a halasztgatásai után hoz is a magyar pedagógusok munkáján némileg könnyítő döntést, az a legjobb esetben is csak rövid ideig érvényes.